

علی‌اکبر جوکار^۱

بررسی موضوع شرق‌شناسی در روسیه یکی از مباحث جالب و در عین حال آموزنده می‌باشد. آموزنده از این جهت که چگونه یک کشور در جهت دستیابی به اهداف و منافع تعریف‌شده خود با برنامه‌ریزی و مطالعه قدم برداشته و با شناخت تاریخ، فرهنگ، سیاست و جامعه کشورهای دیگر و جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات، این دانش را در جهت منافع خود به کار می‌گیرد. بررسی تاریخ روسیه طی پنج قرن گذشته نشان از حضور و تلاش این کشور به عنوان یکی از قدرتهای تعیین‌کننده در سطح جهان دارد. این تلاش در دوران تزارها و بویژه پترکبیر اوج گرفته و امپراتوری روسیه وارد مرحله جدیدی از زندگی سیاسی و اجتماعی خود می‌شود. در نتیجه در ابعاد مختلف جامعه روسیه دارای دستاوردهایی می‌شود که یکی از مهمترین و به واقع اساسی‌ترین بخش آن، آموزش و پژوهش علمی در این کشور می‌باشد.

در سال ۱۹۹۹ جهان علم شاهد برگزاری دویست و هفتاد و پنجمین سال تأسیس آکادمی علوم روسیه بود. آنچه که به موضوع بحث ما یعنی شرق‌شناسی برمی‌گردد، سابقه و قدمت این علم در فدراسیون روسیه است. یعنی کشوری که برای خود اهداف بزرگ در نظر گرفته و در جهت رسیدن به این اهداف نیز سعی و کوشش آگاهانه و علمی می‌نماید. در نتیجه، شرق‌شناسی در کنار علوم دیگر شروع به رشد کرده و تقریباً تمام کشورهایایی که در این حوزه قرار گرفته که البته تنها یک واژه جغرافیایی نبوده بلکه جنبه فرهنگی آن نیز مطرح است مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۱. آقای علی‌اکبر جوکار نماینده مطالعاتی سفارت جمهوری اسلامی ایران در مسکو است.

از اولین کسانی که در این موضوع تلاش کرده‌اند گئورگ یا کوفکر می‌باشد که در اواخر قرن هفدهم و اوایل قرن هجدهم می‌زیسته است. به عبارتی آنها با اعتقاد به اینکه مأموران دولتی، تجار و مبلغان دینی که عازم کشورهای این حوزه بوده ضرورت دارد با فرهنگ، زبان و آداب و رسوم این ملت‌ها آشنا باشند در جهت تقویت این علم گام برداشته‌اند.

در اوایل قرن نوزدهم، شرق‌شناسی در روسیه جایگاه مستحکم و ثابتی یافته و با تلاش و علاقه شرق‌شناسان دانشگاه قازان مانند میرزا کاظم بیگ و لباچفسکی و تأسیس انستیتو زبانهای شرقی توسط لازارف در مسکو در سال ۱۸۱۵ وارد مرحله جدید خود شده و سیر تکاملی خود را می‌پیماید. این مسئله با فروپاشی امپراتوری تزاری و روی کار آمدن دولت سوسیالیستی از رونق نیفتاده و بلکه در خدمت هر دو نظام به گونه‌ای یکسان عمل نمود. این روند بعد از فروپاشی شوروی نیز ادامه یافته و امروز مراکز مهمی مانند انستیتو شرق‌شناسی آکادمی علوم روسیه در دو شهر مسکو و سن پترزبورگ، دانشکده شرق‌شناسی دانشگاه دولتی سن پترزبورگ، انستیتو آسیا و آفریقایی دانشگاه دولتی مسکو، در کنار دهها انستیتو و دانشکده‌هایی که دارای بخش شرق‌شناسی هستند به فعالیت در این زمینه ادامه می‌دهند. بر این اساس است که مکتب شرق‌شناسی در روسیه یکی از قوی‌ترین مکاتب شرق‌شناسی در دنیا شناخته می‌شود.

از طرف دیگر از نظر کاربردی مشاهده می‌شود که این علم در خدمت سیاست، اقتصاد و تجارت، امور نظامی و دفاعی، دیپلماسی، مطبوعات و دستگاههای امنیتی و اطلاعاتی قرار گرفته و بسیار کارا تر شدن آنها در حوزه مأموریت و کاری آنها شده است. آموزش زبان، فرهنگ، سیاست و اقتصاد بیش از ۴۶ کشور در انستیتو آسیا و آفریقا، همچنین آموزش آنها در دانشگاهها و مراکز علمی دیگر به خصوص در آکادمی دیپلماتیک و دانشگاه دولتی روابط بین‌الملل که هر دو وابسته به وزارت امور خارجه هستند و آموزش این زبانها در دانشگاههای نظامی، امنیتی و رسانه‌ای نمونه‌ای از اهتمام روسیه در گذشته و حال در استفاده علمی از دانش شرق‌شناسی می‌باشد. در نتیجه این توجه است که مشاهده می‌شود سیاستمداران برجسته‌ای در حوزه

شرق‌شناسی در سیاست روسیه نقش آفرینی کرده‌اند که یوگنی پریماکوف یکی از آنها می‌باشد. در این راستا، در دانشگاه دولتی روابط بین‌الملل مسکو مراسمی به‌عنوان صدوهشتاد و پنجمین سالگرد تأسیس انستیتو شرق‌شناسی برگزار گردید که در نوع خود قابل توجه بود. همچنین تاریخچه‌ای از شرق‌شناسی در روسیه توسط خانم استپانوا، روزانوف، اولتسیفروف ارائه گردید که به شرح زیر می‌باشد.

تاریخچه شرق‌شناسی در روسیه

در سال ۲۰۰۰ از افتتاح انستیتوی زبانهای شرق‌شناسی لازارف ۱۸۵ سال خواهد گذشت. این واقعت برای انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو (دانشگاه) وزارت امور خارجه روسیه، اهمیت خاصی دارد: انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو که امروز یکی از مراکز اصلی تعلیم متخصصین شرق‌شناس می‌باشد، با آن مدرسه کوچک خصوصی ارتباط ژنتیک دارد. این مدرسه بعد به انستیتویی تبدیل شد که مطالعه سیستماتیک زبان، تاریخ، فلسفه و میراث غنی روحانی و فرهنگی ملت‌های شرق از آن سرچشمه می‌گیرد. سنت‌های هومانستی شرق‌شناسی روسیه در این انستیتو بنیان گذاشته شدند.

عواملی مانند ضرورت مطالعه عملی مناطق همجوار روسیه همچون ماوراء قفقاز، خاورمیانه و آسیای مرکزی بر فعالیت انستیتوی لازارف مانند دیگر مراکز شرق‌شناسی تأثیر گذاشتند. همه کسانی که با فعالیت دیپلماتیک، بازرگانی، اداره نظامی و میسیونری دینی مرتبط بودند به این دانش نیاز حادی داشتند. همکاری با شرق‌شناسان غربی، ترجمه آثارشان و دعوت از آنها برای تدریس و کار علمی شکل گرفت.

در آستانه تأسیس انستیتوی لازارف، دانش معینی درباره کشورهای شرق در کشور ما اندوخته شده بود. روابط اقتصادی و معنوی روسیه با شرق از اعماق قرن‌ها ریشه می‌گیرد و کتابهای تاریخ از «داستان سالهای گذرا» (اولین تاریخ‌نامه روسیه) گرفته به بعد حاکی از این

می‌باشند. زائران سرزمین مقدس در «سفرنامه‌های خود» به توصیف فلسطین اکتفا نمی‌کردند بلکه به نگارش اوضاع قسطنطنیه، آفون‌نو، سوریه، مصر و شبه جزیره سینا می‌پرداختند. در حکایات بازرگانان و دیپلمات‌ها نتایج نظارت آنها بر زندگی مردمان شرق منعکس گشته بود. آفاناسی نیکیتین تاجری از تور در سالهای ۱۴۶۶ تا ۱۴۷۲ در هندوستان دورافتاده اقامت داشت و از سفر خود یادداشت‌های حیرت‌انگیزی به جا گذاشته که «سفر به آن سوی سه دریا» نام دارد. ن. ک. کارامزین مورخ مشهور درباره این اثر گفته است: «تاکنون جغرافی‌دانان نمی‌دانستند که افتخار تألیف یکی از باستانی‌ترین سفرنامه‌های اروپایی در مورد سفر به هند، به روسیه دوران یون (عصر حکومت یوهان سوم) تعلق دارد».

این داده‌های صادقانه و مفصل راهپیمایان روس به رغم جسته و گریخته بودنشان در مطالعه شرق نقش پرارزشی داشتند.

مطالعه شرق در قرن هجدهم به شکل پیگیرتری انجام می‌شود. در دوران پتر اول اولین بار در جهت سازمان‌دادن مدرسه ویژه مطالعه زبانهای شرقی اقدام شد. در سال ۱۸۱۶ اولین بار قرآن (از زبان فرانسوی) به زبان روسی ترجمه شد، جوانان روس برای مطالعه زبانهای ترکی، فارسی و عربی به ایران و ترکیه اعزام گشتند. مطالعه شرق (تاریخ، زبان، دین و سیستم پول آن) آغاز گردید. در دوران پتر اولین چاپخانه عربی تأسیس و مطالعه علمی ملتهای عرب شروع شد. خارجیان مسلط بر زبانهای شرقی در فرهنگستان علوم کار می‌کردند. گئورگ یاکوف کر^۱ (۱۷۴۰-۱۶۹۲) یکی از آنها بود. او در شلزینگن به دنیا آمده و درجه فوق لیسانس دانشگاه لایپزیگ را دریافت نموده بود. او شاگرد سلیمان نگری عرب سوری بود و به زبانهای عربی، فارسی، ترکی، سوری - کلدانی، سامراهی - فنیقی، اتیوپی و همچنین یونانی و لاتینی تسلط داشت. از کبر دعوت شد جنب‌هیأت رئیسه امور خارجه به تدریس زبانهای فارسی، عربی و ترکی همت گمارد.

1. Ker

کر در سال ۱۷۳۳ پروژه بزرگ ایجاد «فرهنگستان یا انجمن علوم و زبانهای شرقی امپراتوری روسیه» را آماده کرد. در این پروژه تأکید گشته بود که روابط دائمی روسیه با ترکیه، کریمه و دیگر کشورها مستلزم تسلط بر زبانهای شرقی است. کر اشاره می‌کرد که «فرستادگان آسیا همراه با ملتزمین رکاب دارای تحصیلات نامعلوم به روسیه می‌آیند برای گفتگوی مؤدبانه و محتاطانه با آنها مترجمینی ضروری هستند که دیلماج نامیده می‌شوند». به همین دلیل کارکنان روس باید درباره کشورهای شرق، قوانین و عادات آنها اطلاعاتی داشته باشند و لذا برای «تأمین منافع کشور» مطالعه اسناد تاریخی، «تاتاری، ترکی، فارسی، عربی و لیوونی» ضروری است.

کر معتقد بود تأسیس فرهنگستان شرقی برای حکومت روسیه چه در زمینه اداره اراضی شرقی و چه در روابط با کشورهای همسایه شرقی منفعت بسیار به بار خواهد آورد. علاوه بر این فرهنگستان نقش مهمی در تعلیم متخصصین روس مسلط بر «دانشهای ویژه شرقی و مسلط بر امور فارسی، ترکی، تاتاری، عربی ایفا خواهد کرد که برای روسیه مفید واقع خواهند شد».

پروژه کر تحقق نیافت و خود این مدرک هم گم گشت و فقط در سال ۱۸۲۱ کشف شد. فعالیت آموزشی و علمی کر، آثار وی و پروژه فرهنگستان شرقی بعدها از طرف شرق‌شناسان روسیه تحسین و تمجید شدند. برای مثال، آکادمیسین ای. یو. کراچکوفسکی دانشمند برجسته عرب‌شناس هنگام صحبت از عظمت حیرت‌انگیز پروژه کر، آن را تلاشی برای «سنتز نظریه و تجربه فعالیت شرق‌شناسی» توصیف نمود که «قریب به دو قرن بعد شروع به تحقق نمود».

مراکز شرق‌شناسی دانشگاههای مسکو، قازان و خارکف در قرن نوزدهم در این سنتز شرکت جستند.

بالاخص، نقش دانشگاه قازان که در نیمه اول قرن نوزدهم بزرگترین مرکز شرق‌شناسی روسیه بود، شایان توجه است. ن. ای. لباچفسکی مدیر دانشگاه قازان طی سالهای ۱۸۲۷-۱۸۴۶ خدمت بزرگی در این زمینه داشت، او بخش زبانهای شرق را سامان داد و به دقت از وضعیت تدریس این زبانها و سطح تعلیمات کارشناسان شرق‌شناس پیگیری می‌کرد. کرسی زبان ترکی -

تاتاری به ریاست آ.ک. میرزا کاظم بیگ در دوره کار وی در دانشگاه تشکیل شد. میرزا کاظم بیگ به حق بنیانگذار شرق شناسی در دانشگاه قازان تلقی می شود. کرسی زبان مغول که اولین کرسی مغول در اروپا بود با مشارکت مستقیم لباچفسکی بنیان گذاشته شد.

ن. ای. لباچفسکی طرفدار مأموریت‌های علمی طولانی بود که برای آشنایی نزدیک دانشجویان با کشورهای شرق ضرورت دارد.

در دوران کار لباچفسکی کتابخانه دانشگاه جلدهایی از نادرترین کتابها و دستنویس‌های شرقی را دریافت کرد. در این کتابخانه، کتبی به هجده زبان و از جمله به زبانهای عربی، ترکی، فارسی و دیگر زبانها جمع شده بودند. «یادداشتهای علمی دانشگاه قازان» به ابتکار رئیس دانشگاه از سال ۱۸۳۴ شروع به نشر کردند.

آ.ک. میرزا کاظم بیگ که بیست و سه سال در دانشگاه قازان فعالیت کرد در تاریخ شرق شناسی روسیه سهم بسیار بزرگی داشت. علائق علمی میرزا کاظم بیگ بسیار متنوع بودند. او رسالاتی درباره تاریخ قفقاز، پرسیا، آسیای مرکزی، کریمه و تاریخ اسلام نوشت. ای. ن. برزین، ن. آ. ایوانوف، او. م. کووالفسکی، آ. و. پاپوف، ک. ک. فویگت و دیگر شرق شناسان مشهور اواسط قرن نوزدهم از شاگردان کاظم بیگ بودند.

مشخصات شرق شناسی دمکراتیک روسیه عبارت بودند از احترام عمیق و اذعان به سهم کبیر ملت‌های شرق در تمدن جهانی، رد اروپاگرایی و اعتراف به اولویت شرق در برخی واقعیات برجسته فرهنگ، و هومانیسیم عمیق آن. در جریان تأسیس و سپس فعالیت انستیتوی زبانهای شرقی لازارف این شاخصه‌ها به طور کامل عیان شدند.

همراه با اذعان به نقش اولین بنیانگذاران شرق شناسی باید خاطر نشان شود که همانا مدرسه لازارف تأسیس شده در سال ۱۸۱۵ در مسکو (که از سال ۱۸۲۷ به انستیتوی زبانهای شرقی لازارف تبدیل شد) به اولین مؤسسه علمی و تحصیلی رشته شرق شناسی روسیه تبدیل شد. آ. پ. بازیانتس و آ. امیرخانوف فعالیت علمی خود را وقف مطالعه تاریخ انستیتوی لازارف

از لحظه تأسیس تا تبدیل آن به انستیتوی شرق‌شناسی مسکو کردند. در آثار آنها فعالیت جامع دانشمندان و کارشناسان روس و خارجی منعکس گشته که پایه‌های شرق‌شناسی روسیه را بنیان گذاشتند.

مدرسه خصوصی تأسیس شده در سال ۱۸۱۵ به افتخار بنیانگذارانش، برادران ایوان و یاکیم لازارف نامگذاری شد. آنها اعضای خانواده مشهور اشرافیان بانفوذ ارمنی بودند که در قرن هجدهم از ایران به روسیه مهاجرت کردند. ایوان لازارف دویست هزار روبل برای تأسیس مدرسه «ویژه تربیت و آموزش کودکان فقیر ارمنی» وقف کرد.

در قرون هفدهم و هجدهم زیر فشار ورشکستگی اقتصادی و ستم شدید حاکمان فارس و ترک مهاجرت گسترده آرامنه از ایران و امپراتوری عثمانی در جریان بود. بسیاری از آنها به روسیه آمدند. در نتیجه در مسکو جامعه بزرگ ارمنی شکل گرفت. این مهاجران در امر نزدیک شدن روسیه و شرق قبل از پیوستن ارمنستان شرقی به روسیه در سال ۱۸۲۸ نقش شایانی را ایفا کردند. یکی از مراکز مهم ارتباط متقابل روسیه و شرق انستیتوی لازارف مسکو بود. شهرت انستیتو به سرعت از مرزهای روسیه فراتر رفت. بین شاگردان انستیتو، آرامنه‌ای از ایران، ترکیه و حتی هند وجود داشتند. علاوه بر آرامنه، نوجوانان دیگر ملتها نیز در این مرکز علمی تحصیل می‌کردند. انستیتوی لازارف در ارتباط تنگاتنگ با دانشگاه مسکو کار می‌کرد. این همکاری امکان داد مدرسه علمی شرق‌شناسی روسیه تشکیل شود که گروه بزرگی از دانشمندان نامدار در آن تربیت شدند. اوایل قرن نوزدهم، تحت عنوان شرق‌شناسی در وهله اول مطالعه آثار ادبی ملت‌های خاورمیانه در نظر بود. «آسیایی‌های بومی»، یعنی ناقلین زبان برای تدریس زبانهای شرقی دعوت می‌شدند.

بتدریج روند تحصیل در انستیتو بغرنج‌تر شده و برای حل مأموریت‌های جدیدی که در نتیجه تحولات زمانی مطرح شده بود بازسازی شد. از سال ۱۸۴۸ در انستیتو زبانهای ارمنی، آذربایجانی، گرجی، ترکی، تاتاری، فارسی و عربی تدریس می‌شد.

فارغ‌التحصیلان انستیتوی لازارف «عازم کار در وزارت امور خارجه می‌شدند» و به عنوان دراگومان (مترجم) یا دبیر سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌های روسیه در خاورمیانه (قسطنطنیه، تهران، بُمبئی، بغداد، دمشق، مشهد و دیگر جاها) کار می‌کردند. کسانی که بعد از اتمام تحصیل در وزارت کشور استخدام می‌شدند در سمتهای مختلف اداری در آسیای مرکزی، قفقاز و کریمه کار می‌کردند.

به اصطلاح «خانه لازارف» (به آدرس مسکو، پس‌کوچه «آرمیانسکی»، شماره ۲) که مدرسه عالی لازارف در آن قرار داشت به یکی از آثار باستانی مسکو تبدیل شد. در سالهای مختلف شهروندان شهیر روسیه همچون آ.س. گریبادوف و آ. ژوکوفسکی، در این انستیتو تحصیل کرده‌اند. چنانچه آ. امیرخانیان در کتاب خود به نام «اسرار خانه لازارف» اطلاع می‌دهد. آ.س. پوشکین بزرگترین شاعر روسیه نیز از این انستیتو بازدید به عمل آورده است. م. ای. بروسه دانشمند مشهور ارمنی‌شناس روسیه، آ. رومبولد جهانگرد و دانشمند آلمانی و ای. ک. آیوازوفسکی نقاش بزرگ، به‌عنوان مهمانان افتخاری از این انستیتو دیدار کرده‌اند. امپراتورهای روسیه، ولایت‌عدهای پرسیا، دیگر مقامات مشهور روس و خارجی به کرات از این مرکز شرق‌شناسی روسیه دیدار داشتند. ای. س. تورگنیف نویسنده مشهور (در سال ۱۸۲۹) و ل. ن. تولستوی (هر چند برای مدتی کوتاه) در انستیتوی لازارف تحصیل کرده‌اند.

شورای پروفسورهای انستیتو در سال ۱۹۱۰ در رابطه با فوت ل. ن. تولستوی هیأت پروفسورهای انستیتو متشکل از آ. ن. وسلوفسکی، گ. آ. خالاتیانس و آ. س. خاخانوف را انتخاب و به آن مأموریت داد به آرامگاه ل. ن. تولستوی رفته و دسته‌گلی با یادداشت «از طرف انستیتوی زبانهای شرقی لازارف به پای بنای یادبود تولستوی کبیر» نثار کند. همچنین تصمیم گرفته شد مدال طلایی برای دانشجویان کلاسهای ویژه کرسی ادبیات روس دایر و موضوع «شرق در آثار ل. ن. تولستوی» به یادبود ل. ن. تولستوی برای دریافت این مدال تعیین شود.

در نیمه دوم قرن نوزدهم، انستیتوی لازارف از مؤسسه تحصیلی کوچک به یکی از بزرگترین مراکز علمی و آموزشی روسیه در رشته شرق‌شناسی تبدیل شد.

شرق‌شناسان مشهور اواسط و نیمه دوم قرن نوزدهم همچون ن. امین، ک. پاتکانیان و س. شاه‌عزیز در انستیتوی لازارف تحصیل کردند. همچنین شرق‌شناسان برجسته ن. آشمارین، خ. بارانوف، و گوردلفسکی، ن. دمیتریف، آ. کریمسکی، یو. هوسیکیان، ب. میللر، و مینورسکی، آ. سیمینونوف و دیگران از انستیتوی لازارف فارغ‌التحصیل شدند.

و. ف. میللر پروفسور دانشگاه مسکو از ۱۸۹۷ تا ۱۹۱۱ در سمت مدیر انستیتوی لازارف کار می‌کرد. وی قفقاز‌شناس، متخصص هند و ایران، زبان‌شناس و قوم‌شناسی بود که پایه‌های گرایش تاریخی در فولکلور را بنیان گذاشته است.

مجموعه بزرگ آثار علمی تحت عنوان واحد «آثار شرق‌شناسی منتشره در انستیتوی لازارف» از سال ۱۸۹۹ شروع به چاپ کرد. در آخرین شماره‌های این (آثار) از جمله «رساله فونتیک‌گوش یهودی - تاتاری» به قلم و. میللر، «رساله فعالیت ادبی تاتارهای محمدی قازان طی سالهای ۱۸۸۰-۱۸۹۵» به قلم ن. آشمارین منتشر شدند. آ. کریمسکی مقاله «تاریخ پرسیا: ادبیات و خدانشناسی درویشان» و. آخانوف براساس دستنویس‌های قرن دهم «مطالبی درباره آگیالوژی گرجی» را منتشر کردند. در سال ۱۹۱۴ «مجموعه شرقی» به افتخار آن. وسلوفسکی منتشر شد.

انستیتوی لازارف چاپخانه خود را داشت که علاوه بر مجموعه «آثار شرق‌شناسی»، همچنین «مجموعه اتنوگرافیک امین» را منتشر می‌کرد که شش شماره از آن منتشر شد. طبق معمول، استادان از شاگردان خود انتقاد می‌کردند. برای مثال و. ف. میللر در هنگام کار در سمت مدیر انستیتوی لازارف در یکی از سخنرانی‌های خود مجبور شد اعتراف کند: «امیدها... برآورده نشدند: تعداد افراد مشغول مطالعه جدی زبانهای شرقی بسیار محدود بود. خیلی‌ها آن را به منزله وظیفه ناگوار ضروری برای دریافت شهریه تلقی می‌کردند و به همین دلیل تدریس زبانهای شرقی چندان موفقیت‌آمیز نبود».

امور دیگری نیز جالب توجه هستند. اساساً «نوجوانان باتربیت» در انستیتو قبول

می‌شدند. هزینه تحصیل بنا به برخی داده‌ها دویست و بنا به دیگر اطلاعات سیصد روبل نقره‌ای بود. علاوه بر این سی‌وپنج روبل نقره برای «مخارج مقدماتی» پرداخت می‌شد.

البته به اصطلاح «شهریه‌های لازارف» برای «کودکان با استعداد ارامنه فقیر» حفظ شده بودند. لکن ارامنه ثروتمند گاهی سعی می‌کردند فرزندان خود را با مدارک جعلی وارد انستیتو کنند. به همین دلیل از بخشی از متقاضیان درخواست شد گواهی تهیدستی دریافتی از فرماندار را عرضه کنند.

انستیتو طی سالیان طولانی سعی می‌کرد خودمختاری به دست آورد. رؤسای آن هر کاری کردند که انستیتو تا سال ۱۸۷۲ وارد ساختار وزارت آموزش و پرورش نشود. لکن در نهایت کنترل برقرار شد. در سال ۱۸۲۴ ریاست این مؤسسه تحصیلی مسکو به عهده کنت . آ. آ. عرقچی‌یف گذاشته شد. کنت آخ. بنکندورف ژنرال پلیس و رئیس ژاندارمری در سال ۱۸۲۷ به ریاست انستیتوی لازارف منصوب شد. در سال ۱۸۴۴ شاهزاده آف. ارلوف رئیس ژاندارمری «ریاست کل» انستیتورا به عهده گرفت. یکی از جوانب باارزش فعالیت انستیتو در سالهای هفتاد جلب دانشجویان به کار علمی تحقیقی در کمیسیون شرقی انجمن باستان‌شناسی مسکو و بخش اتنوگرافی «انجمن دوستداران علوم تجربی، انسان‌شناسی و اتنوگرافی» بود.

یکی از اقدامات مفید انستیتو، سازمان‌دادن دوره‌های تحصیلات شبانه در سال ۱۸۸۶ برای افراد مایل به یادگرفتن زبانهای شرقی بود که در آن دوران «شنوندگان جنبی» نامیده می‌شدند. هزینه نامنویسی در این دوره‌ها از حساب پنج روبل در قبال هر موضوع درسی محاسبه می‌شد. برنامه آموزش و برنامه درسی تهیه‌شده اواخر قرن نوزدهم تا سال ۱۹۱۴ در انستیتو به کار گرفته می‌شدند. برای مثال، آ. ی. کریمسکی برای شاگردان سال اول تاریخ زبانهای سامی را تدریس می‌کرد. به شاگردان سال دوم قرائت قرآن و کتب دستور زبان، ترجمه به زبان عربی و تاریخ ادبیات را یاد می‌داد. برای شاگردان سال سوم نظم عربی و ترجمه متون فلسفی و ادبی به زبان عربی را تدریس می‌کرد.

م. او. آتایا در سال اول دستور زبان عربی و خطاطی تدریس می‌کرد. در سال دوم دستور زبان را براساس نمونه‌های دستوری مرور می‌کرد. بر ترجمه از زبان عربی به روسی و برعکس نظارت می‌کرد و همچنین قرائت و تجزیه و تحلیل آثار ادبی را کنترل می‌کرد؛ در سال سوم ویژگی‌های زبان عربی عامیانه را توضیح می‌داد و تاریخ ادبیات عربی را تدریس می‌نمود. م. او. آتایا همچنین دوره حقوق اسلامی را تدریس می‌کرد. ف. ی. کورش، ر. ر. اشتاکلبرگ و میرزا جعفر ادبیات فارسی را تدریس می‌کردند. س. ی. ساکوف، و. آ. گوردلفسکی، س. گ. تسرونیان و م. آ. گافاراف به عنوان پروفسور در کرسی زبان ترکی کار می‌کردند. و. ف. میللر (تاریخ خاور باستانی تا تصرف پرسیا توسط اسکندر مقدونی) و آ. ی. کریمسکی (دوره‌های بعدی) تدریس تاریخ را بین خود تقسیم کرده بودند. آن. و. سلیفوسکی تاریخ رمان روسی قرون هجدهم و نوزدهم، تحلیل مقایسه‌ای غزلیات شرق و اروپا و همچنین سوزده‌های مشترک ادبیات جهانی و تاریخ رمانتیسیم در ادبیات اروپای غربی و روسی را تدریس می‌کرد.

دانشجویان اوایل سالهای ۹۰ قرن نوزدهم درخواست کردند تدریس براساس موضوعات درسی انجام شود. برنامه آموزشی و برنامه درسی انستیتو اعشاری بود. یک موضوع بین چندین استاد تقسیم می‌شد که به تکرار مطالب درسی منجر می‌گردید. همزمان تعداد کثیر دوره‌های مختلف محسناتی داشت، زیرا شرق‌شناسی به عنوان علمی مرکب بررسی می‌شد.

در آستانه جنگ جهانی اول، در انستیتو تدریس دوره‌های حقوق آغاز شد. حقوق مدنی، بازرگانی، دولتی، بین‌المللی و کیفری، روند جزایی، دائرةالمعارف حقوق، اقتصاد سیاسی (در مورد امور مالی) و تاریخ «مسئله شرقی» در برنامه درسی سال تحصیلی ۱۹۱۴-۱۹۱۳ وارد شدند. در سال تحصیلی ۱۹۱۶-۱۹۱۵ برنامه درسی به شکل موضوعات درسی طراحی می‌شد. مثلاً تدریس خطاطی شرقی به شرح زیر بود:

در سال اول دستخط (نسخی)، در سال دوم «خط عثمانی»، و در سال سوم دستخط‌های فارسی تدریس می‌شدند که تعلیم آنها براساس متون نظم و نثر انجام می‌شد.

بعد از آغاز جنگ جهانی اول، روسیه وارد دوران تکانهای شدید شد. انقلاب اکتبر سال ۱۹۱۷ باعث تغییرات کیفی در سیاست داخلی و خارجی کشور شد و این امر تمام جوانب زندگی اجتماعی روسیه و از جمله علوم را تحت الشعاع قرار داد. علم با نیازهای جدید مواجه شد. فعالیت تحصیلی و علمی در انستیتو آبنستن تغییرات بزرگ بود.

ن. ی. مار دانشمند شرق شناس و زبان شناس مشهور دانشمندانی را از پتروگراد به انستیتوی لازارف دعوت کرد که عبارت بودند از و. و. بارتولد، س. ف. الدنبرگ، ای. آ. اربل. این دانشمندان و همکاران آنها در مسکو (آ. کریسکی، ل. ز. مسریانس، و آ. گوردلفسکی، م. او. آتایا و س. گ. تسرونیان) مبتکر تغییر سازماندهی انستیتو بودند.

و. ای. لنین در نتیجه مشورت با این گروه، ۴ مارس ۱۹۱۹ حکم تأسیس انستیتوی ارمنی مسکو به جای انستیتو زبانهای شرقی لازارف را صادر نمود که به زودی انستیتوی آسیای مقدم نامیده شد. پاییز ۱۹۲۰ شورای کمیتهای خلقی دوباره انستیتو را بازسازی کرده و آنجا را تأسیس نمود. میخائیل اوسیپویویچ اوتایا که پروفیسور دانشیار انستیتوی لازارف سابق بود به سمت مدیر انستیتوی مرکزی زبانهای زنده شرقی (۱۹۲۰-۱۹۲۱) منصوب شد.

مصوبه تأسیس انستیتوی مرکزی زبانهای زنده شرقی در شماره سی و هفت مورخ ۲۱ نوامبر ۱۹۲۰ روزنامه «زندگی ملیتها» چاپ شد. در اساسنامه انستیتو گزارش داده شده بود که «تأمین مخارج انستیتو مطابق با برآورد کمیتری خلقی ملیتها انجام می شود. انستیتو دارای استادان دائمی و استادان موقت خارجی می باشد». مدت تحصیل دو سال تعیین شد. علاوه بر این «دانشجویان به حساب انستیتو و مطابق با نظر آن یک سال به شرق (در محدوده فدراسیون سوسیالیستی روسیه یا خارج از آن) به مأموریت فرستاده می شدند».

دستور «انتقال از مطالعه زبانهای زنده شرقی به مطالعه زندگی اقتصادی و سیاسی شرق به کمک زبان به عنوان یکی از ابزارهای مقتدر این مطالعه» داده شد.

در ژانویه ۱۹۲۱، چهارصد و بیست دانشجو تحصیل در انستیتو مرکزی زبانهای زنده

شرقی را آغاز کردند. لکن تنها صد و نود و پنج نفر تا پایان بهار در آن باقی ماندند. (بقیه واجد شرایط تحصیل نبودند و اخراج شدند).

بیست و هفت اکتبر سال ۱۹۲۱ هیأت رئیسه کمیته اجرائیه مرکزی روسیه مصوبه هفت سپتامبر ۱۹۲۰ شورای کمیسرهاى خلقی را تغییر و مقرر نمود: «مؤسسات تحصیل زبانهای زنده شرقی مسکو (بخش شرقی دانشگاه و دیگر مدارس عالی در نظر بودند) با هم در یک مدرسه عالی تحصیلی ادغام می‌شوند که انستیتوی شرق‌شناسی مسکو نام خواهد داشت و تحت کنترل کمیسری خلقی (وزارت) ملیت‌ها خواهد بود. دوباره مأموریت انتقال از استثنائاً تحصیل زبان متداول در انستیتو لازارف به مأموریت‌های عملی - اجتماعی مورد تأکید قرار گرفت.

تعیین محل کار دانشجویان فارغ‌التحصیل از طریق کمیسری خلقی ملیت‌ها و کمیسری خلقی امور خارجه انجام می‌شد.

آ. م. گورکی با تأسیس انستیتوی شرق‌شناسی مسکو ارتباط مستقیم داشت. او از سال ۱۹۱۹ رئیس کمیسیون بهبود شرایط زندگی دانشمندان و رؤسای خانه دانشمندان پتروگراد و همچنین رئیس انتشارات «ادبیات جهانی» ترتیب داده شده توسط خود وی در پتروگراد (۱۹۱۸-۱۹۲۴) بود. گورکی در ارتباط تنگاتنگ با دانشمندان مشهور شرق‌شناس همچون و. م. آلکسی‌یف، ب. یا لادیمیرتسوف، ای. یو کراچکوفسکی، ن. یا. مار، س. ف. الدنبرگ، ای. آ. اربلی کار می‌کرد. معلوم است که آ. م. گورکی به دانشمندان در امر پیشبرد ایده‌های آنها کمک می‌کرد و در دولت - شورای کمیسرهاى خلقی - از آنها حمایت می‌کرد.

در سالهای دهه اول قرن بیستم بین م. پ. پاولویچ رئیس آتی انستیتوی شرق‌شناسی مسکو و آ. م. گورکی نامه‌نویسی برقرار شده بود. در سال ۱۹۱۲ به توصیه گورکی در «زنانیا» مقالات م. پ. پاولویچ در مورد مسائل سیاست خارجی و از جمله تأثیر دیپلماسی پروس بر شکل گرفتن آغاز جنگ روسی ترکی در سالهای ۱۸۷۷-۱۸۷۸ و تقسیم بالکان منتشر شد. نویسنده آثار م. پ. پاولویچ در مورد مسائل سیاست بین‌الملل را تحسین کرده و هنوز در سال ۱۹۱۲ به ا. گ. سیتین توصیه نمود آنها را منتشر کند.

م. پ. پاولویچ مدیر انستیتوی شرق‌شناسی مسکو در جشن پنجمین سالگرد انستیتو در سال ۱۹۲۵ به نقش آ. م. گورکی در تأسیس مدرسه عالی شرق‌شناسی اشاره کرد: «گورکی اولین کسی بود که توجه لنین به ضرورت متحول ساختن انستیتوی قدیمی لازارف را جلب نمود». در این رابطه انجمن به گورکی در ایتالیا تبریک‌نامه‌ای فرستاد و نویسنده در پاسخ به آن نوشت: «رفیق پاولویچ محترم، از دروهای انستیتوی شرق‌شناسی مسکو که به دشواری شایسته آن باشم، خیلی تکان خوردم. البته من فکر نمی‌کنم که نقش من در تأسیس انستیتوی شرق‌شناسی مسکو تا این حد که شما می‌گویید «بزرگ» باشد».

گورکی در دنباله نامه نوشته بود: «رفیق پاولویچ گرامی، در صورت امکان سلام و آرزوهای من برای تندرستی و موفقیت در کارها را به دانشجویان انستیتو برسانید. امری عظیم در شرق در جریان است و هر چند من «میهن پرست» بزرگی نیستم ولی باید اعتراف نمود از این که روسیه «عقب‌مانده» شرق را بیدار می‌کند (هرچند این ضعفی انسانی است) ولی مغرورم، دست شما را محکم می‌فشارم. در صورتی که معمول است، سال نور را به دانشجویان نیز تبریک بگویید.

آ. پشکوف

نناپل، ۲۹ دسامبر ۱۹۲۵»

ساختمان انستیتوی لازارف در کوچه فرعی آرمیانسکی، شماره ۲، به تعمیر نیاز داشت. انستیتوی جدید در بخشی از ساختمانهای انستیتو بود که وضعیت مناسبی داشتند و باید به خانه فرهنگ ارمنستان شوروی در مسکو واگذار می‌شدند.

ابتدا انستیتوی شرق‌شناسی مسکو به زیرزمین ساختمان قدیمی منتقل شد. در سال ۱۹۲۳ انستیتو «با چنگ و دندان» ساختمان کلوپ اسبق شورای عالی اقتصادی در کوچه فرعی «بالشوی زلاتواوستینکسی» را به دست آورد.

انستیتو در آوریل ۱۹۲۳ در رابطه با انحلال کمیسری خلقی ملیت‌ها تحت کنترل هیأت رئیسه کمیته اجرائیه مرکزی شوروی درآمد.

اولین سال به اصطلاح «عادی» کار انستیتو، سال تحصیلی ۱۹۲۵-۱۹۲۴ بود. در این سال انستیتوی شرق‌شناسی مسکو دویست و شصت دانشجو قبول کرد. بیست و نه تن از آنها در بخش عربی، شصت و چهار نفر در بخش ترکی، پنجاه و هشت نفر در بخش فارسی، سی و شش نفر در بخش هندوستان، سی و دو نفر در بخش چینی و چهل و یک نفر در بخش ژاپنی تحصیل می‌کردند.

در مقررات پذیرش دانشجو در انستیتوی شرق‌شناسی «ن. ن. نریمانوف» مسکو در سال تحصیلی ۱۹۲۷-۱۹۲۶ نوشته شده بود:

۱. مأموریت انستیتوی شرق‌شناسی تعلیم کارشناسان شرق‌شناس برای کار در زمینه‌های تجاری و دیپلماتیک و همچنین شرق‌شناسی علمی می‌باشد.
۲. دوره تحصیل در انستیتوی شرق‌شناسی چهار سال می‌باشد.
۳. انستیتو سه دانشکده ذیل را دارد:
  - خاور نزدیک متشکل از بخش‌های عربی، ترکی و فارسی؛
  - خاورمیانه متشکل از بخش هندوستان؛
  - خاور دور متشکل از بخش‌های ژاپنی و چینی.
۴. پذیرش دانشجو در سال تحصیلی ۲۷-۱۹۲۶ در هر دانشکده حداکثر شصت نفر خواهد بود.
۵. چهل درصد ظرفیت برای متقاضیان فرستاده‌شده از طرف سازمان‌های حزبی به توصیه کمیته مرکزی حزب کمونیست و کمیته اجرایی مرکزی شوروی ذخیره شده و بقیه ظرفیت برای پذیرش دانشجو مطابق با روال عادی برای متقاضیان انفرادی در نظر گرفته شده است.
۶. امتحانات کنکور همه را مشمول می‌شوند.
۷. به نمایندگان اقلیت‌های ملی شرق شوروی و خاور خارجی، کارگران و کشاورزان اولویت داده می‌شود.

۸. افراد جوان تر از بیست سال پذیرفته نمی شوند.

در دنباله این متن برنامه امتحانات درج شده‌اند:

در سال تحصیلی ۲۷-۱۹۲۶ ای. م. پاولوف به عنوان رئیس کرسی خاور نزدیک، و

آ. گورکو-کریازین به ریاست کرسی خاورمیانه (سپس ای. ل. پاولوف-لنسکی جانشین وی شد)

و آ. ی. خدروف به ریاست کرسی خاور دور انتخاب شدند.

پروفسور و آ. گور دلفسکی به ترکیه، گانشینا استاد زبان انگلیسی به لندن جهت مأموریت

خارجی اعزام شدند.

در ۱۹۲۰ برای تعلیم کادرهای علمی-مربی در شاخه‌های تاریخ، اقتصاد، زبان و ادبیات

شرقی جنب انستیتوی شرق‌شناسی مسکو تحصیلات در مقطع دکترا ترتیب داده شد. در

سالهای جنگ کبیر میهنی انستیتو به فرغانه منتقل شد. انستیتوی شرق‌شناسی مسکو بعد از

بازگشت به مسکو از سال ۱۹۴۳ در آدرس روستوکینسکی پرویزد، شماره ۱۳ مستقر شد. از سال

۱۹۵۳ انستیتوی شرق‌شناسی مسکو دو دانشکده خاور دور (با بخشهای چینی، کره‌ای، مغولی،

ژاپنی و اندونزی) و خاورمیانه‌ای (با بخشهای عربی، ترکی، ایرانی، هندی و افغانی) داشت.

انستیتوی شرق‌شناسی مسکو کتابخانه انستیتوی لازارف را به ارث گرفت. در سال

۱۹۱۳ کتابخانه لازارف حدود چهل هزار جلد کتاب داشت. کاتالوگ این کتابخانه از سال ۱۸۶۱ به

بعد به کرات چاپ و تجدید چاپ شده است. کتابخانه پیوسته کتب قدیمی دریافت می‌کرد.

نمایندگان انستیتو این کتابها را در روسیه و خارج (در وین، ونیز، پاریس و دیگر مراکز علمی و

همچنین کشورهای خاورمیانه) خریداری می‌کردند. علاوه بر این کتابخانه به حساب کتابهای

اهداده از طرف استادان و فارغ‌التحصیلان تکمیل می‌شد. گ. ای. کانانوف دانشمند مشهور

انستیتوی لازارف قریب به هزار و پانصد جلد کتاب خود را به این کتابخانه اهدا کرد. ن. امین

دانشمند مشهور دیگر ۲۵۰۰ جلد کتاب دیگر را با یادداشت اهدائیه «خوبی دین، ادای آن است»

هدیه داد.

انستیتوی شرق‌شناسی مسکو در اولین پنج سال موجودیت خود علاوه بر مسائل مرتبط با شیوه‌های تدریس، اساساً به تکمیل کتابخانه انستیتو توجه داشت. زیرا کتابهای شرق‌شناسی که بعد از ۱۹۱۴ منتشر شده بودند در کتابخانه وجود نداشتند. تکمیل کتابخانه باعث افزایش ۳۵۰۰ جلد کتاب در سالهای ۱۹۲۴ و ۱۹۲۵ شد. باید خاطر نشان شود که این تکمیل در شرایط «قحطی کتاب» رخ می‌داد که در سالهای بیست قرن بیستم، روسیه را در بر گرفته بود و بلا تردید در نتیجه زحمات فراوان تمام کادرهای پروفیسوری و استادان انستیتوی شرق‌شناسی مسکو میسر شد.

هنگام ادغام انستیتوی شرق‌شناسی مسکو در سال ۱۹۵۴ با انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو، کتابخانه آن به انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو داده شد و امروز بخش اصلی کتابهای قدیمی انستیتو را تشکیل می‌دهد.

بعد از ادغام انستیتوی شرق‌شناسی با انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو، شرایط توسعه بیشتر سنت‌های عالی شرق‌شناسی فراهم شدند. دانشکده شرق و نه کرسی زبانهای شرقی تشکیل شدند که قبلاً در انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو تدریس نمی‌شدند. بسیاری از دانشمندان برجسته که شهرت بزرگ علمی داشتند در انستیتوی مذکور به فعالیت علمی و آموزشی خود ادامه دادند. در وهله اول، این استدلال در مورد پروفیسور خ. ک. بارانوف صحت دارد که حدود پنجاه سال (از سال ۱۹۲۴ تا ۱۹۷۰) رئیس کرسی زبان عربی بود. این دانشمند برجسته عرب‌شناس که نامش در کشور ما و تمام جهان شهرت دارد بنیانگذار مدرسه عرب‌شناسی مسکو بود و تمام زندگی خود را وقف تربیت متخصصین باتجربه و حرفه‌ای در زمینه عرب‌شناسی کرد.

پروفیسور خ. ک. بارانوف فارغ‌التحصیل انستیتوی لازارف در سال ۱۹۱۵ بود. او از یک قزاق ساده خوتور (روستای قزاقی) میشینسکی استان دن به دانشمند دارای شهرت جهانی تبدیل شد. راه زندگی او، راه یک دانشمند نابعه روسی است که کوشایی غیرعادی و بهترین

شاخصه‌های روشنفکر اصیل روسی را داشت و بسیار محبوب بود، کیفیت‌هایی که بین نمایندگان فرهنگ و علوم و تمام ملت‌ها همیشه جذابیت سحرآمیزی دارد.

خ. ک. بارانوف مؤلف یک رشته آثار تحقیقی با ارزش می‌باشد. در وهله اول، باید از لغتنامه عربی روسی یاد شود که اثری بنیادی و استثنایی می‌باشد. این لغتنامه شش بار تجدید چاپ شد و در عرب‌شناسی داخلی و خارجی به حق مورد تحسین قرار گرفته است.

جایزه پروفیسور بارانوف که از طرف شورای علمی انستیتوی دولتی روابط بین‌الملل مسکو دایر شده به بهترین استادان زبانهای خارجی انستیتو اعطا می‌شود.

ک. و. عوده - واسیلیوا که یک عرب فلسطینی بود (نام اصلی او کلثوم عودا بود) تا سال ۱۹۶۵ در کرسی زبان عربی کار می‌کرد. او از مدرسه روسی و انستیتوی تعلیم مریبی نازاره فارغ‌التحصیل شده و سرنوشت آن را به روسیه آورده بود. کلثوم عودا به دانشجویان انستیتوی شرق‌شناسی مسکو و انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو زبان زنده عربی را یاد می‌داد و آنها را با ادبیات غنی و فرهنگ اعراب آشنا می‌کرد.

اسامی پروفیسور و. م. ناسیلووا دانشمند برجسته ترک‌شناس، ل. س. پیسیکووا نظریه پرداز و محقق عالی زبان فارسی، ن. ن. کاروتکوف متخصص درخشان زبان چینی، ی. ل. ناورون - ویتینسکایا ژاپنی‌شناس برجسته در همین رشته شرق‌شناسان نامدار قرار دارد.

گروه جوانان با استعدادی که سالهای دشوار جنگ را پشت سر گذاشته بودند همراه با آنها به انستیتو آمدند. بزودی آنها در شرق‌شناسی، فرهنگ و زبان‌شناسی وطنی مواضع کلیدی احراز کردند. بین آنها می‌توان از ی. پ. چلیشوف عضو فرهنگستان علوم روسیه، و. م. سولنتسوا عضو وابسته فرهنگستان علوم روسیه که نوزده سال ریاست کرسی زبان‌های هندی را به عهده داشت، یو. و. روزدستونسکی آکادمیسین فرهنگستان علوم تربیت معلم و رئیس انستیتوی زبان‌شناسی فرهنگستان علوم روسیه که سالیان بسیاری از عمر خود را در انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو وقف کرد، پروفیسور ز. م. دیمشیتس دکتراي علوم ادبی که همچنین

سالیان طولانی از عمر خود را وقف تدریس در انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو کرد، پروفیسور ک. آلبدوف دکترای ادبیات که جانشین آکادمیسین چلیشف در سمت رئیس کرسی زبانهای هندی شد، پروفیسور ب.یا. شیدفر دکترای ادبیات که دهها سال از عمر خود را وقف انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو کرد و مدت معینی معاون مدیر آن و یکی از بزرگترین خبرگان زبان و ادبیات عرب بود، یاد کرد.

پروفیسور و. ای. گورلوف دکترای ادبیات و نماینده مدرسه چین‌شناسان خاربین، سالیان طولانی در سمت رئیس کرسی زبان چینی و زبانهای هندوچین و آسیای جنوب شرقی کار کرده بود. او عضو افتخاری چند مدرسه عالی چین بود. آ. و. کوتوف برنده جایزه دولتی شوروی به خاطر شرکت در ایجاد «لغتنامه بزرگ چینی - روسی» و مؤلف چند لغتنامه که نه تنها در روسیه بلکه در چین نیز منتشر شده‌اند تاکنون در انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو تدریس می‌کند. آ. و. کوتوف به خاطر سهم خود در لغت‌شناسی زبان چینی جایزه بارانوف انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو را دریافت کرد.

ریاست کرسی زبان ژاپنی و برخی دیگر زبانها تا این اواخر به عهده پروفیسور ب. پ. لاورنتیف یکی از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان و متخصصان زبان ژاپنی بود که امروز نیز به کار خود ادامه می‌دهد. س. و. نوروف ژاپن‌شناس برجسته نیز در همین کرسی تدریس می‌کرد.

در حال حاضر، در انستیتو به رغم تمام دشواری‌های دوران انتقال سنت‌های «پدران بنیانگذار» شرق‌شناسی وطنی با محبت و دل‌داری حفظ می‌شوند. از سال ۱۹۷۵ تاکنون ریاست کرسی زبانهای کشورهای خاورمیانه به عهده پروفیسور ن. ک. عثمانوف شاگرد خ. ک. بارانوف فارغ‌التحصیل انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو و یکی از برجسته‌ترین کارشناسان زبان عربی می‌باشد.

او. گ. اولتسیفروف فارغ‌التحصیل انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو، پروفیسور، دکترای ادبیات، دکتر افتخاری دو دانشگاه هندی، دارنده جایزه جواهر لعل نهرو و جایزه بارانوف

انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو، در رأس کرسی زبانهای هند و اروپایی قرار دارد. برخی زبانها توسط کارشناسان برجسته وطنی تدریس شده و می‌شوند که اسامی آنها به شرح ذیل است:

پروفیسور و. ای. گوریونوف (زبان هندی)، آ. آ. داویدووا (زبان اردو)، ل. م. چفکینا (زبان بنگالی)، گ. ل. کنسولبرنر (زبان اندونزیایی).

انستیتو با موفقیت چهره شرقی خود را حفظ می‌کند و تنها مدرسه دنیا است که در آن قریب به پنجاه زبان خارجی تدریس می‌شوند. در کل، در انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو به دانشجویان پیشنهاد می‌شود یکی از سی زبان آسیا و آفریقا، آسیای مرکزی و قفقاز را انتخاب کنند. اکثریت قریب به اتفاق استادان این زبانها فارغ‌التحصیلان انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو می‌باشند.

جنب انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو دوره‌های تدریس زبانهای نادر شرقی وجود دارند که محصلین مدارس در آنها طی دو سال زبانهای شرقی و روسی، جغرافیایی اقتصادی - سیاسی جهان، تاریخ وطن، تاریخ کشورهای شرق را یاد گرفته و با فرهنگ داخلی، فرهنگ و ادبیات کشورهای آسیا و آفریقا آشنا می‌شوند. هدف این دوره‌ها آماده کردن محصلین برای پذیرفته شدن به انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو می‌باشد که آنها در آن مطالعه زبان و تخصص منتخب خود را ادامه خواهند داد.

ادغام با انستیتوی شرق‌شناسی مسکو باعث شد انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو به یکی از بزرگترین مراکز علمی تعلیم کارشناسان شرق‌شناس تبدیل شود.

در پایه تعلیم شرق‌شناسان، مطالعه زبان شرقی قرار دارد. لکن شرق‌شناسی روسیه هرگز تنها به این امر محدود نشده بود. برداشت جامع و مطالعه کشور (یا منطقه) منتخب شرق از سنتهای این شاخه در روسیه بوده است. همراه با زبان، ادبیات، تاریخ، دین، امور داخلی و عادات ملتها نیز مطالعه می‌شد. طبیعتاً همه اینها و خیلی چیزهای دیگر باید در برنامه آماده کردن

متخصص بین‌المللی شرق‌شناس گنجانده شود. علاوه بر دروس عمومی، دانشجویان «شرقی» انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو همچنین کشورشناسی متشکل از تاریخ کشور (یا منطقه)، اقتصاد آن، اوضاع اجتماعی - اقتصادی معاصر، نظام سیاسی، فرهنگ سیاسی، سنت‌های دینی - فرهنگی، سیاست خارجی و بسیاری دیگر از جوانب توسعه اجتماعی - سیاسی معاصر کشورهای آفریقا و آسیا را مطالعه می‌کنند. شرق‌شناسان انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو سعی داشتند به روندهای این جهان در حال توسعه با تحرک در نیمه دوم قرن بیستم واکنش متناسب داشته باشند و در این رابطه مأموریت دوگانه‌ای را حل می‌کردند: مأموریت اصلی (این ویژگی کار استاد مدرسه عالی است) تأمین کتابهای درسی برای دوره‌های در حال تدریس می‌باشد؛ ولی همزمان با این باید به انجام تحقیقات عملی براساس سطحی که علم مربوطه به آن رسیده است، پرداخت.

نمونه واکنش سریع انستیتو به تغییرات کیفی جهانی در سیستم روابط بین‌المللی در شرایط فروپاشی سیستم استثماری در سالهای ۵۰ تا ۶۰، تعلیم کارشناسان بین‌المللی در مورد کشورهای آفریقا بود. آ. م. گلوخوف، و. ویگوروف، پ. ای. پولشیکوف، گ. و. فوکه‌یف فارغ‌التحصیلان انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو که رساله‌های دکترای خود را در همین انستیتو به پایان رساندند از بنیانگذاران آفریقاشناسی در انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو و در واقع اولین رهگشایان در این زمینه بودند که طی سالیان طولانی در انستیتو تدریس کرده و آثار جدی و بنیادی در مورد روابط بین‌الملل، تاریخ، اقتصاد و سیاست خارجی کشورهای آفریقایی به رشته تحریر درآوردند.

شیفتگی به حرفه خود و تمایل به ادراک عمیق تر شرق از تمام ابعاد متنوع آن همیشه از مشخصات شرق‌شناسان بودند. آکادمیسین‌ها، دکترها و نامزدان علوم سرشناس (نه تنها در روسیه) آینده، معمولاً در دوران دانشجویی از طریق انجمن‌های علمی دانشجویان و بعد از فارغ‌التحصیل شدن از انستیتو از طریق سیستم تحصیلات مقطع نامزدی علوم به کار پژوهشی جلب می‌شدند.

ی. م. پریماکوف فارغ‌التحصیل مدرسه شرق‌شناسی به یکی از بزرگترین متخصصین خاورمیانه و روابط بین‌الملل و آکادمیسین فرهنگستان علوم روسیه تبدیل شد. و. س. میاسنیکوف و ن. آ. سیمونیا آکادمیسین‌های فرهنگستان علوم روسیه نیز از این مدرسه هستند. صدها شرق‌شناس متخصص روابط بین‌الملل به نامزدان و دکترهای علوم تبدیل شدند. تقریباً چنان زمینه‌ای از فعالیت دولتی و اجتماعی وجود ندارد که در آن فارغ‌التحصیلان شاخه شرقی انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو حضور نداشته باشند. آنها بین شخصیت‌های برجسته دولتی، کارکنان اطلاعاتی، خبرنگاران، تجار و البته دیپلمات‌ها حضور دارند. ای. آ. راگچف متخصص امور چین، آ. ن. پاونوف متخصص ژاپن، آ. س. چرنیشوف متخصص ویتنام، س. و. لاوروف هندشناس، از فارغ‌التحصیلان رشته شرق‌شناسی انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو در سمت معاونین وزیر امور خارجه کار کرده‌اند. سرلشگر ل. و. شبارشین که زبان اردو را مطالعه کرده بود از سال ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۱ ریاست اداره اطلاعات خارجی را به عهده داشت. ارتشبد و. ای. تروبینیکوف که ریاست همین نهاد را به عهده داشت و در حال حاضر در سمت معاون اول وزیر امور خارجه کار می‌کند در رشته زبان هندی تحصیل کرده است. در واقع تمام سفارتخانه‌های کشورهای آسیا و آفریقا تحت ریاست فارغ‌التحصیلان شرق‌شناس انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو کار می‌کنند و اکثر کارکنان سفارتخانه‌ها نیز از فارغ‌التحصیلان این انستیتو می‌باشند.

بسیاری از کارشناسان شرق در انستیتو کار می‌کنند. پروفیسور آ. و. تورکونوف مدیر انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو شرق‌شناس است. و. پ. وارابیوف معاون مدیر انستیتو، کارشناس مشهور خاورمیانه و آفریقا می‌باشد و در بسیاری از کشورهای خاورمیانه کار کرده و به‌عنوان سفیر روسیه در جمهوری چاد خدمت کرده است. پروفیسور شرق‌شناس یو. آ. بولاتف ریاست دانشکده روابط بین‌الملل را به عهده دارد.

کرسی‌های تاریخ، روابط بین‌الملل و سیاست خارجی روسیه، شرق‌شناسی و اقتصاد

جهانی، کارشناسان شرق‌شناس را تعلیم می‌دهند. نتایج کار علمی در تزه‌های مقطع نامزدی علوم و دکترا، کتابهای درسی و راهنمای درسی، رسالات و مقالات، گزارش در کنفرانس‌های علمی (در سطح انستیتو، روسیه و بین‌المللی) منعکس می‌شوند. امروزه ذکر و توصیف حتی کلی فارغ‌التحصیلان شرق‌شناس انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو طی بیش از چهار سال گذشته غیرممکن به نظر می‌رسد. ولی می‌توان با اطمینان کامل یک چیز را اعلام داشت: سالهای نود و بالخصوص نیمه دوم این دهه از لحاظ حجم مقالات و کیفیت آنها و پتانسیل علمی تبلور یافته در آنها در تمام تاریخ انستیتو نظیر نداشته‌اند.

این موقعیت در وهله اول در نتیجه حرکات بسیار بزرگ در کشور ما و در دنیا طی دهه اخیر توجیه می‌شود. بفرنج‌تر شدن توسعه اجتماعی - اقتصادی و اجتماعی - سیاسی در نتیجه این تحولات جهانی به‌علاوه عوامل داخلی در کشورهای شرق که به تغییرات شدید روابط روسیه و کشورهای آسیا و آفریقا منجر شد، مأموریت‌های نوینی چه در روند تدریس و چه کار علمی - پژوهشی پیش روی شرق‌شناسان قرار داد. ضرورت حاد منجر به خلق آثار کیفی جدید نظری عمومی و اختصاصی شد که به‌طور مناسب، مرحله کنونی روابط بین‌الملل و روندهای جاری در آفریقا و آسیا را منعکس کنند. چنین کتابهایی نگاشته شدند.

بین آثار بنیادی، در وهله اول باید به «روابط بین‌المللی معاصر» اشاره نمود که در سال ۱۹۹۸ تحت نظارت پروفیسور تورکونوف چاپ شد و اثری دسته‌جمعی بود (در سال ۲۰۰۰ تجدید چاپ شد). این کتاب به عنوان کتاب درسی برای مدارس عالی توصیه شده است. از جمله آثار آ. و. تورکونوف در مورد تاریخ جنگ کره و یو. آ. بولاتف در مورد تاریخ سیاسی افغانستان در نیمه دوم قرن بیستم از نمونه‌های برداشت جدید نسبت به یک‌رشته وقایع به ظاهر شناخته‌شده تاریخی، و تحلیل عینی و بی‌غرضانه وقایعی هستند که تا این اواخر به خاطر برخی ملاحظات سیاسی به طور تحریف‌شده در علم تاریخ ما جلوه‌گر می‌شدند.

کرسی شرق‌شناسی یکی از مراکز اصلی تعلیم شرق‌شناسان و کارکنان بین‌المللی

می‌باشد. تاریخ آن در انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو با نام دانشمندان و دیپلمات‌های مشهوری مانند س. ل. تیخوینسکی، ل. ن. کوتاکوف، پ. و. میلوگرادوف، ا. یا. فاینبرگ، ت. س. کاروتکوف ارتباط دارد. اکثر استادان کنونی کرسی، شاگردان آنها می‌باشند.

طی سالهای نود کرسی شرق‌شناسی کار بزرگی را انجام داد.

پایه علائق علمی کرسی که متوجه تحقیق مسائل مبرم شرق‌شناسی و تکامل معاصر اجتماعی-سیاسی و سیاست خارجی کشورهای آسیا و آفریقا می‌باشد، توسط پروفیسور آ. و. ملیکستوف دانشمند مشهور چین‌شناس بنیان گذاشته شدند که در سالهای ۱۹۸۶-۱۹۶۹ ریاست کرسی را به عهده داشت. این مطالعات امروز هم در شرایط کیفی جدید تحت ریاست پروفیسور آ. د. واسکرسنسکی دکترای علوم سیاسی ادامه دارند که خودش نیز چین‌شناس می‌باشد و آثار زیادی در مورد چین و مسائل گسترده تاریخی و سیاست‌شناسی بین‌المللی به رشته تحریر درآورده است. بعضی از این مقالات در سالهای ۲۰۰۰-۱۹۹۹ منتشر شدند. بین آنها می‌توان به «روسیه و چین: تئوری و تاریخ روابط بین‌دولتی» اشاره نمود.

مطالب تحقیقات نوین که در جریان تدریس به کار گرفته می‌شوند، در مجموعه مقالات علمی استادان کرسی گنجانده شده و به کتاب راهنمای دانشجویان تبدیل می‌شوند. بین آخرین کتب منتشره می‌توان به «فرهنگ سیاسی کشورهای آسیا و آفریقا» و «شرق در آستانه قرن بیست و یکم: جهانی‌شدن و جستجوی هویت ملی» اشاره نمود.

رسالات بسیاری در مورد کشورهای دیگر آماده شده است. بین آنها می‌توان به آثار ن. و. استپانوا تحت عنوان «عراق: ۱۹۸۸-۱۹۶۸»، ل. م. یفیمووا «اسلام و سیاست در اندونزی معاصر»، ن. پ. مالتین و چان کوئوک نگوین «ویتنام در سیستم روابط بین‌المللی آسیای جنوب شرقی» (۱۹۹۴-۱۹۷۶)، س. ب. دروژلوفسکی «جمهوری ترکیه طی سالهای ۸۰ تا ۹۰» (توصیه‌شده از طرف وزارت آموزش عمومی و تخصصی به عنوان کتب درسی دانشجویان مدارس عالی) اشاره نمود.

س. ب. دروژلوفسکی همچنين كتابی درسی درباره مسائل مبرم ایران معاصر در آستانه انقلاب اسلامی و ویژگی توسعه بین این کشور در سالهای نود نوشته است. م. آ. ساپرونووا رساله «سیاست و روند مشروعه در الجزایر طی سالهای ۱۹۹۹-۱۹۸۹» را نوشت. وی همچنين مؤلف فصولی از «حقوق مشروع کشورهای عرب و اسرائیل» در کتاب درسی مدارس عالی به نام «حقوق مشروعه کشورهای خارجی» می باشد.

طی سالهای اخیر استادان کرسی چند مقاله در نشریات علمی منتشر کردند. کرسی شرق‌شناسی ناشر است. هر سال تحت ریاست استادان آن دهها رساله اتمام تحصیلات دوره لیسانس، تز دیپلم و فوق لیسانس آماده می شوند که اکثراً به دریافت ارزیابی عالی کمیسیون دولتی مفتخر می شوند.

تحولات کیفی جهانی در آستانه سالهای هشتاد تا نود به طور مستقیم بر موقعیت اقتصادی نه تنها روسیه بلکه بسیاری از مناطق و از جمله کشورهای آسیا و آفریقا تأثیر گذاشت. در این شرایط بازسازی روند تحصیلات، بالاخص در مورد تمام دوره های اقتصادی دانشجویان رشته شرق انستیتوی دولتی روابط بین المللی مسکو ضروری بود. کرسی اقتصاد جهانی این مأموریت را به عهده گرفت.

در سال ۱۹۹۴، کتاب پروفیسور آ. ای. مدووی تحت عنوان «مسائل اقتصادی و اجتماعی کشورهای رو به رشد» منتشر شد. سپس گروه مؤلفین تحت ریاست س. و. ژدانوف کتاب درسی «کشورهای رو به رشد در اقتصاد جهانی» را تألیف کرد.

پروفیسور و. ن. شیتوف در سال ۲۰۰۰، رساله «کشورهای رو به رشد آفریقای استوایی: اقتصاد و روابط اقتصاد خارجی» را منتشر کرد.

امسال نیز بروشور س. و. ژدانوف دانشیار کرسی اقتصاد جهانی تحت عنوان «وهایی ها و حامیان آنها» (نظریه اقتصاد اسلامی) منتشر شد.

نتایج مساعی کرسی زبانهای شرقی طی دو سال گذشته چشمگیر بودند. آنها کتب درسی

و راهنمای درسی و ویرایش و شکل جدید در مورد جوانب مختلف تحصیل زبان در سالهای مختلف تحصیل را نوشتند که در واقع تمام روند تحصیل را تحت پوشش قرار داده و نیازهای عصر را منعکس می‌کنند.

کرسی زبان چینی تحت ریاست آ. ف. کندراشفسکی کار زیادی کرده است. رئیس کرسی در اهتمام به تأمین نیاز دانشجویان به کتب درسی عالی و در فعالیت آموزشی - تحقیقی و علمی کرسی برجسته می‌باشد. آ. اف. کندراشفسکی چند اثر را آماده نموده است. در سال ۱۹۹۹ در انتشارات «موراوی» کتابهای او تحت عنوان «زبان چینی برای معاشرت تجاری» (همراه با گروه مؤلفین)، «کتاب راهنمای هیروگلیفی»، «چین: دائرةالمعارف جیبی» (همراه با گروه مؤلفین) و انتشار چهارم «دوره عملی زبان چینی» در دو جلد (همراه با گروه مؤلفین) را به چاپ رساند. ال. ای. پریادوخینا و م. گ. پریادوخین در سال ۲۰۰۰، «لغتنامه کوتاه واژه‌های دشوار زبان چینی» (چاپ دوم) را به چاپ رساند.

ای. ی. آلتشتین در همان کرسی (همراه با مؤلفین) در سال ۱۹۹۸، «کتاب درسی زبان ویتنامی» و در سال ۲۰۰۰، «کتاب مکالمات ویتنامی - روسی» را به چاپ رساند. چاپ «مجموعه مدارک روسیه و تایلند» در سال ۱۹۹۷ در بانکوک به مناسبت صدمین سالگرد برقراری روابط دیپلماتیک بین روسیه و تایلند بر پایه مدارکی که تایلند به وزارت امور خارجه روسیه اهدا کرده بود به یک واقعیت چشمگیر تبدیل شد. ترجمه و ویراستاری علمی این کتاب و آماده کردن آن برای چاپ در دانشگاه تاماسات توسط ال. و. لاریونووا دانشیار زبان تایلندی انجام شده است.

کرسی زبانهای خاورمیانه تحت ریاست پروفیسور ن. ک. عثمانووا مشغول کار با ثمر می‌باشد. پروفیسورهای نامداری همچون اس. آ. کوزمین، م. و. مالیوکوفسکی، ر. ز. آیتوگانوف، و. ای. سولوویوف، و. و. رومانف به کار در کرسی ادامه می‌دهند. ی. و. واسیلیف، ت. ف. کولیکووا و ف. ز. خایرودینوف استادان این کرسی در سال ۱۹۹۸، «کتاب درسی زبان عربی» برای

دانشجویان سال دوم را آماده کردند. در سال ۲۰۰۰، آ. و. یاکوونکو و یو. ن. کودریافتسف کتاب درسی زبان عربی به نام «نیل فرعون‌ها» (با تأمین صوتی و بصری و رایانه‌ای) را به چاپ رساندند. در سال ۱۹۹۸، کرسی زبان عربی به یادبود پروفیسور نامدار عرب‌شناس و. ن. کراسنوفسکی که تمام زندگی خود را وقف کار در انستیتوی شرق‌شناسی مسکو و انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو کرده بود کنفرانس علمی برگزار کرد. ی. م. پریماکوف شاگرد کراسنوفسکی که در آن دوران در سمت وزیر امور خارجه روسیه کار می‌کرد، در پیام به کنفرانس با تقدیر از معلم خود، وی را استاد خیره زبان و جهان عرب توصیف نمود که همیشه با احترام و محبت از تاریخ و سنت‌های عربی حرف می‌زد.

مطالب کنفرانس مجموعه مقالاتی را تشکیل دادند که در سال ۱۹۹۹ منتشر شد.

کار بزرگ دائمی در جهت تأمین کتاب درسی با کیفیت و کتب راهنما در کرسی زبانهای هند و ایرانی در جریان است.

پروفیسور او. گ. اولتسیفروف، شخصیت شایسته علمی و رئیس کرسی در سالهای ۱۹۹۵-۱۹۹۹ دو کتاب درسی زبان هندی برای دانشجویان سالهای دوم و چهارم کتاب راهنمای ترجمه سیاسی و ترجمه اقتصادی، «لغتنامه روسی - هندی واژه‌های استوار» (همراه با گروه مؤلفین)، «هند. دائرةالمعارف جیبی» را منتشر و همچنین مقالاتی نوشته که از جمله در هند منتشر شدند.

«کتاب درسی زبان هندی برای سال اول تحصیل» برای بار سوم چاپ شد. کتاب درسی با استفاده از مطالب صوتی و بصری توسط دانشیار ک. او. دریوکووا آماده شده‌اند. وی نیز کتب مدون منتخب و دوره ویدئویی «فرهنگ‌شناسی هند معاصر» را برای دانشجویان سالهای دوم و پنجم آماده کرده است.

کتاب درسی زبان بنگالی (به قلم پروفیسور ال. ام. چوکینا) و زبان فارسی (به قلم دو سنت ی. ال. گلاذکووا) با رونوشت‌های مربوطه وزارت آموزش و پرورش و اداره زبانهای وزارتخانه

منتشر شدند. همچنین مجموعه متون ترجمه سیاسی (زبان فارسی) برای دانشجویان سال چهارم به قلم دانشیار ی. پ. لادکووا و استاد ارشد یو. پ. لالتین (زبان پشتون) منتشر شدند. برای تمام زبانهای مورد تدریس برنامه آماده شده است.

کرسی زبانهای ژاپنی و دیگر زبانها در ادامه سنتهای گروه درخشنده بنیانگذاران ژاپن‌شناسی در انستیتوی شرق‌شناسی مسکو و انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو (ی. ال. ناورون - ویتینسکی، س. و. نوروف، ب. پ. لاورنتیف) امروز توسط نسل جدید کارشناسان به ریاست ت. ام. گورویچ تکمیل شده است.

در سال ۱۹۹۶، اثر بنیادی ب. پ. لاورنتیف تحت عنوان «گرامر زبان ژاپنی معاصر» منتشر شد. استادان کرسی در جهت تألیف کتب درسی و کتابهای راهنما برای تمام زبانهای مورد تدریس زحمات بزرگی می‌کشند. طی سالهای اخیر این کرسی، کتب درسی و راهنمای زبان ژاپنی را منتشر کرد که ویژگی تدریس آن در کرسی‌های مختلف انستیتو را در نظر می‌گیرد. ت. م. گورویچ و او. آز. لیخولتووا کتاب راهنمای «روابط روسیه و ژاپن» برای سالهای چهارم و پنجم را آماده کردند. ان. و. رازدورسکایا کتاب راهنمایی برای دانشجویان سال پنجم و فوق‌لیسانس دانشکده روابط بین‌المللی آماده کرد. ای. گ. زینوویووا کتاب راهنمای «سیستم مالیاتی ژاپن» و او. ار. لیخولتووا «ویژگی‌های مدیریت ژاپن» را برای دانشکده روابط اقتصادی تألیف نمودند.

بخش‌های زبانهای کره‌ای، مغولی و اندونزیایی کرسی نیز فعال هستند. و. ان. دمیتریوا کتاب درسی «دوره عملی زبان کره‌ای» را به چاپ رساند. ت. آ. نوویکووا و ان. و. ایواشنکو در سال ۲۰۰۰، «کتاب درسی زبان کره‌ای، دوره مقدماتی» را منتشر کردند.

شرق‌شناسان انستیتوی دولتی روابط بین‌المللی مسکو، در ادامه سنت انستیتوی لازارف و انستیتوی شرق‌شناسی مسکو روابط تنگاتنگ با مراکز علمی و تحصیلی کشورهای شرق را حفظ کرده‌اند. براساس موافقتنامه‌های منعقد، مبادله دانشجویان و استاد با دانشگاههای چین، ژاپن، جمهوری کره، هند، سوریه، مصر و آفریقای جنوبی در جریان است.